

Az udvarlás könyve

Krúdy Gyula: *Hét Bagoly*

Az INALCO által szervezett párizsi Krúdy-konferencián arra tettem javaslatot, hogy kíséreljük meg az író egyik legkiválóbb, s ehhez képest a szakirodalom által kissé elhanyagolt regényét, a *Hét Bagolyt* olyan kóddal újraolvasni, amelyet Flaubert *Az érzelmek iskolája* című regényétől veszünk kölcsön. Ennek során haszonnal fogathatjuk azokat a fogalmakat és megközelítési módokat, amelyeket Pierre Bourdieu e regényt elemző tanulmányában és az ezt továbbfejlesztő könyvében, *A művészet szabályaiban* dolgozott ki.¹⁴⁸ A megfejtésnek erre az eljárására az ad lehetőséget, hogy Bourdieu a modernség irodalmi mezejének kibontakozását Flaubert regényének cselekményét, alakábrázolását, atmoszférateremtését, kontextus-rekonstrukcióját követve írta le. Ha jól olvassuk a *Hét Bagolyt*, a 19. és a 20. század fordulóján átalakulóban lévő magyar irodalom keresztmetszetéről, azaz a magyar irodalmi modernség korai stádiumáról Krúdy regénye ehhez hasonló, mély költői igazsággal megrajzolt képet nyújt számunkra. Leonóra, a regénybeli fiatal író egyik kedvese egyenesen meg is nevezi a kulcsfogalmat, a rimbaud-i parancsot olvasva Józsiás fejére: „Modernnek kell lenni, mert otthagyják az embert az országúton.”¹⁴⁹ A születő modernségről megrajzolt kép sokkal több, mintha „a foszló-tűnő múlt krónikáját”, „az irodalmi élet krónikási elbeszélésének narratíváját”, egyfajta „realista poétika” megvalósulását látnánk Krúdy regényében.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Pierre BOURDIEU, *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil, 1992.

¹⁴⁹ KRÚDY Gyula, *Hét Bagoly* = K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 845 (Magyar Remekírók).

¹⁵⁰ FRIED István, *Szomjas Gusztáv hagyatéka* = F. I., *Szomjas Gusztáv hagyatéka. Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben*, Bp., Új Palatinus, 2006, 140; GINTLI Tibor, *Olvadás és önértelmezés* = G. T., „Valaki van, aki nincs”.

Könnyű, de hamis megoldásként kínálkozna, ha Józsiásban a magyar Frédéric Moreau-t vélnénk felfedezni, s női partnerei közül Leonórát Madame Arnoux-ra, Zsófiát Madame Dambreuse-re, Áldáskát pedig – mondjuk – Rosanettre vezetnénk vissza. A párhuzamok nem az alakábrázolásban, nem a cselekményben, nem a szereplők helyzetében érhetőek tetten. Minden esély megvan arra, hogy Krúdy nem is olvasta, sőt nem is tudott Flaubert regényéről. Stíluseszményük, egyfelől a flaubert-i szenvtelenség, másfelől Krúdy ironikus-nosztalgikus hangszerelésű, stíllromantikus írásmódja, egymástól merőben idegen. *Az érzelmek iskolája* realista regisztere és a *Hét bagoly*nak, ha játékosan is, de a fantasztikum elemeit is igénybe vevő narratívája ugyancsak távolítja a két regényvilágot.

Az analógiát mélyebb rétegekből kell felszínre hozni. Mindkét mű a művészi, írói életforma enciklopédiája. Számos változatában élénk áll az írásból megélő értelmiségi figurája, az írástudók versengése, viszonyuk saját termékeikhez, kapcsolatuk az olvasókkal, a kiadókkal, szerkesztőségekkel. Fény derül az író társadalmi státuszára, az írói sors alakulására. Sem Flaubert, sem Krúdy nem felületes krónikás módján jár el, hanem bevilágít e kisvilág mélyrétegeibe, feltárja kínos, keserves titkait, az alkotók esendőségeit vagy éppen önmarcangolásait. Feltárulnak előttünk a kor irodalmi szereplőinek érvényesülési stratégiái, sikereik és kudarcaik. S ennek során bepillantást nyerünk a sajtó világába, az irodalmi, művészeti piacon szereplő intézmények működésébe. Egyszerűen a két regény megmutatja egy-egy kulturális centrum, Párizs, illetve Budapest egyre autonómbbá váló irodalmi-művészeti mezejét. Bourdieu könyvében, felhasználva a korabeli Párizs térképét, szabályos irodalmi-művészeti topográfiát rajzol, követve hősei mozgását a kor szellemi és piaci életének jellegzetes helyszínein.¹⁵¹ Krúdy regénye alapján ugyanígy megrajzolhatnánk Józsiás vagy Szomjas Guszti egyszerre valóságos és szimbolikus útvonalait, megállóhelyeit: szerkesztőségeket, kiadóhivatalokat, kiskocsmákat, írók találkozási helyeit, a kapcsolatépítés lehetséges és valóságos színtere-

Személyiségbeszélés és identitás Krúdy Gyula regényeiben, Bp., Akadémiai, 2005, 39–40.

¹⁵¹ *L'espace de l'Éducation sentimentale* = P. B., *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil, 1992, 79.

it, sikeres vagy elvétett, esetleg kihasználatlanul hagyott stratégiai lépéseik eme tanút.

A két regény közötti párhuzamosságok titkának nyitja, azt hiszem, igen egyszerű. Flaubert vállalkozásában nincs semmi rendkívüli. Az *Érzelmek iskolájában* egy, a művészetben kibontakozó új irány egyik kulcsszereplője visszatekintve az irány születésének, alakulásának döntő mozzanataira, a benne résztvevők tipikus attitűdjeire, a folyamatot működtető intézmények karakterére, mérlegre teszi a kibontakozó festészeti és irodalmi modernség eredményeit, kudarcait, lehetőségeit és zsákutcáit. Az irodalomban számos ilyen leltár, mérleg készült, főleg olyan alkotók részéről, akik az irodalom reformjából, a modernség kialakításából kivették a részüket. Így, a korszak magyar irodalmából elegendő itt utalnunk Babits *Halálfiaira* vagy Kafka Margit *Állomások* című regényére, amelyek egyébként – mindketten – közelebb állnak a flaubert-i modellhez, mint Krúdy műve. Mind *Az érzelmek iskolája*, mind a *Hét Bagoly* tehát egy adott korszak regény méretűre nőtt, retrospektív önreflexiója.

Az összehasonlítás értelme azonban nem merül ki a hasonlóságok megállapításában. A *Hét Bagolyt* épp az a sajátos mód teszi érdekessé, ahogyan Krúdy, a flaubert-i kódtól eltérően, nagyon is invenciózus módon, megvalósítja a francia íróéval rokonítható programját. Lássuk előbb a közös pontot, amelyre az előadásom címével utaltam. *Az érzelmek iskolája* éppúgy, mint a *Hét bagoly*, műfaját tekintve *Az udvarlás könyve*. A cím eredetileg Józsiás készülő könyvének, egy szerelmi tanácsadónak az elnevezése, amelyet a Virág Kálmán és Neje Józsefvárosi kiadónak ajánl fel, és amelyből egy fejezetet a kiadó egyik munkatársának, Szerelemvölgyi úrnak és lányának, Áldáskának olvas föl a szerző marhahús-ebéd elköltése közben, a Klein-féle vendéglőben. S e felolvasásnak mi is fültanúi lehetünk.¹⁵²

Ez a nevezetes szöveg a szövegben jelenség, amit az elmélet mise en abyme-nak nevez. *Az udvarlás könyve* könyv a könyvben, amely kicsiben tükrözi a nagy egészet, magát a *Hét bagolyt*. De öntükrözés a Fővárosi Lapok szerkesztőjének, Vadnainak felajánlott novella is, amely-

¹⁵² A főhős *Udvarlók könyve* címen emlegeti készülő művét, de elfogadja Szerelemvölgyi úrtól *Az udvarlás könyve* címváltozatot. K. Gy., *Hét Bagoly* = K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 787 (Magyar remekírók).

ben Józsiás két szeretőjének nem sokkal korábban a P. utcában lezajlott burleszkszerű perpatvarát dolgozta föl, amikor a Józsiással szerelmi légyotton lévő Zsófia, „a veres róka” az ablakon volt kénytelen kiugrani a feldühödött „kövér hölgy”, Leonóra elől. Végül szöveg a szövegben az a nagy szerelmi vallomás is, amelyet Józsiás a fehér papírnak tesz, amikor Áldáska iránti szenvedélye fellobban.¹⁵³ Az öntükröző részekben a mindentudó harmadik személyű elbeszélő természetesen mindannyiszor átadja a szót: előbb a szerelmi tanácsadás alárendelt omnipotens narrátorának, majd pedig az első személyű, vallomástevő elbeszélőnek. Az udvarlás tárgya természetesen a széptevés, a nők meghódítása, a szerelem, az olykor már-már a szemérem korlátaiba ütköző erotika. Az *udvarlás könyve* elnevezés azonban – és ez adja előadásom címének létjogosultságát – nem korlátozódik a Józsiás által írott szövegre, hanem az egész regényre kiterjeszhető. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy Az „*Udvarlás könyvé*”-ből (*folytatás*) című fejezetben Józsiás és Zsófia svábhgyi kirándulásáról, majd később, Az „*Udvarlás könyvé*”-nek újabb fejezetében Józsiás és Leonóra népligeti szánkózásáról olvashatunk. Józsiás könyve (a rész) és Krúdy könyve (az egész) közé tehát egyenlőségjel tétetik.¹⁵⁴

Ráadásul ezek a szerelmi témát igencsak alaposan tárgyaló fejezetek a szív kalandjainál nem kisebb teret szánnak az irodalom, az írói érvényesülés kérdésének, kibontva ezáltal az udvarlás szó másik, tágabb jelentését. Szerelem és irodalom két olyan élettartalom, amelyek Krúdy regényében csak szoros egymásra utaltságban létezhetnek. „Nem lehet szerelem nélkül maradandó és becses dolgokat alkotni” – fogalmazza meg e képletet a szerző oldaláról, de nyomban hozzáteszi a női pártfogók, a múzsák, a női olvasók érdekeltségét is: „az asszonyoknak szükségük van a költők támogatására, a költő lángoló szerelmére”.¹⁵⁵

De az irodalom még a szerelemnek is lehet sikeres vetélytársa: „Józsiás, mint korának gyermeke: komolyan szenvedett a szerelem miatt, de még jobban az irodalom miatt. A jégvirágos ablakok mögött a belvárosi utcákon nemcsak szerelmeseket sejtett, hanem olvasó-

¹⁵³ *Tizenharmadik fejezet. Józsiás feljegyzéseiből* = K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 853–856.

¹⁵⁴ Uo., 800–811, 836–852.

¹⁵⁵ Uo., 764.

kat is”. Majd függő beszédben így kiált föl a főhős: „Ó, ezek a férfiak, akinek neve mindennap csókolózik a nyomdafestékkal, nem tudják, hogy milyen gyötrelmes szomjúság ég azokban, akik a nyomdafestéket óhajtják, de nem élvezhetik.” De így vannak ezzel más írók is, és a nőírók sem kivételek. „Ah, be szeretnék híres lenni!” – sóhajt fel például Simli Mariska, a „tintás ujjú”, „reverendás”, mosdatlan írónő.¹⁵⁶ Ahogy tehát Frédéric Moreau, úgy Józsiás is él-hal az irodalomért. Emésztő szenvedéllyel veti rá magát a fehér papírra, s gyötörődve lesi, mikor jelenik meg neve valamely sajtótermékben, valamely általa papírra vetett szöveg alatt.

Mi sem természetesebb tehát, hogy nem kisebb buzgalommal udvarol a nagyhatalmú, nemegyszer pökhendi, ellenszenves, fölényeskedő szerkesztőknek, mint amilyen szívesen teszi a szépet a bájos fiatal lánykáknak vagy az elkényeztetett gabonakereskedőné vagy jó konyhát vezető borkereskedőné szépasszonyoknak. A szerkesztőségbe igyekezve szégyenszemre megfélemedkezett még az őt támogató hölgyekről is: „Leonóráról és Zsófiáról e percben teljesen elfelejtette, csupán a szarkasztikus Vadnai szerkesztő úrra gondolt, hogyan lehetne kegyességét e vidrasapkás férfiúnak megnyerni?”¹⁵⁷ A népligeti szánkőzés fejezete egészében nem szól másról, mint – többnyire Leonóra gyakorlatias javaslataiként megfogalmazva – az írói érvényesülés legitim vagy görbe, de annál célra vezetőbb útjairól, amelyek az írói készségek működtetése mellett, vagy éppenséggel azok helyett biztosítják az előmenetelt a pályán. Nehéz ennél szemléletesebben bemutatni azt a kultúrszociológiai jelenséget, amelyet Bourdieu „illusio”-nak nevez, és amit a játék értelmébe vetett hitként, a játékban való részvétel érdekeként, a játék melletti elkötelezettségként határoz meg, ahol a játék a művészet területén elérendő sikerekért folyó versengést jelenti.¹⁵⁸ Ez az illusio legalább olyan mértékben vezérli a főhős magatartását a cselekmény folyamán, mint a szerelmi szenvedély és a női odaadásba vetett illúziók.

¹⁵⁶ Uo., 770–771, 775, 820.

¹⁵⁷ Uo., 775.

¹⁵⁸ Különösen a *L'illusio et l'œuvre d'art comme fétiche*, illetve a *Da Capo. L'illusion et l'illusio* című alfejezetekben = P. B., *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil, 1992, 373–378, 535–541.

A könyv címét: *Hét Bagoly* egy pesti belvárosi ház tulajdonneve adja, s a szöveg feltűnően sok személynevet és helynevet, utcák, terek, házak, vendéglők, éttermek, kocsmák, kávéházak, intézmények elnevezéseit tartalmazza. Hacsak nem érjük be azzal a felületes magyarázattal, hogy regényében Krúdy névsorolvasást tart, leckét mond föl, nevekbe tömörített személyes emlékeket idéz föl, érdemes elgondolkodni ennek a flaubert-i funkcionális névhasználathoz képest pazarló, túlzott bőségű, szinte mániákus névhalmozásnak az okain, amelyről egyébként a szakirodalom, például Gintli Tibor más művek kapcsán tanulságos fejtegetéseket írt.¹⁵⁹ A *Hét Bagoly* névtana is alaposabb elemzést érdemelne, de itt csak azokra a vonatkozásaira térhetek ki röviden, amelyek gondolatmenetemet, az irodalmi mező költői rajzát érintik.

A nevek hálója ugyanis az irodalom, a sajtó, az írásból megélt emberek és velük érintkezésben lévő személyek, helyek, intézmények körét jelöli meg. A háló sűrűsége alkalmas arra, hogy az olvasó számára otthonossá tegye ezt a kulturális mezőt, amelyben lépten-nyomon ismerősökbe botlunk. Sőt, a bennfentesség, a beavatottság illúziójában részesít bennünket. A megújuló, ijesztő gyorsasággal kitáguló metropolisz második természetét benépesíti megszólíthatónak tűnő, még ha válaszdásra nehezen is kapható instanciákkal. Segít eligazodni a nagyváros irodalmi életének vadonjában. Érdemes másfelől különbséget tenni a nevek státusza között. Vannak referencianevek, amelyek akkor is beszédesek voltak, és ma is tág és gazdag kulturális konnotáció övezi őket, legyen szó Kemény Zsigmondról, Jókairól, Mikszáthról, Gyulai Pálról, Reviczkyről, vagy akár csak Eötvös Károlyról, Rákosi Jenőről vagy Herczeg Ferencről. Vannak nevek, amelyekről tudjuk, hogy valós személyeket takarnak, de hovatovább már csak a korszak kutatójának van róluk élesebb képe. Ábrányi Kornél, Vadnai Károly, Lauka Gusztáv alakja is egyre inkább árnyékba borul. És akkor elérkezünk ahhoz az övezethez, ahol a mai olvasó már nem tudja eldönteni, vajon valóságos vagy fiktív személyeket jelöl-e velük az író. Vajon valóban létezett a Bucsánszky-féle *Álmoskönyv*? Ki lehetett Csinosi nagyságos úr vagy Steccz hordár? Csakugyan volt Hubli úrnak fodrászüzlete a Barátok terén? Lerajzolhatta-e Szomjas Gusztit Homicsko? Bármint

¹⁵⁹ Gintli Tibor, *Név és identitás* = G. T., „Valaki van, aki nincs”. Személyiségbeszélés és identitás Krúdy Gyula regényeiben, Bp., Akadémiai, 2005, különös tekintettel 26–36.

legyen is, a neveknek ez a kavalkádja elszédíti az olvasót, szinte mágikus módon fogva tart bennünket a regény világában.

A bánásmód, amelyben a regény a személy-, földrajzi és intézményneveket részesíti, szoros összefüggésben áll Krúdy tárgyválasztásának és ebből eredően nézőpontjának a Flaubert-étől való döntő eltéréssel. A magyar író úgy jár el, mintha Flaubert nem az életbe viszonylag jelentős tőke birtokában belépő, a polgári társadalomba a felemelkedés esélyeivel beilleszkedő ifjú Frédéricet, hanem a környezetéhez tartozó valamelyik periférikusabb helyzetű pályakezdőt, mondjuk Dussardier-t választotta volna főhősül. Vagy mintha Bourdieu nem Flaubert, Baudelaire, Manet kapcsán rekonstruálta volna a modernség kialakuló mezejét, hanem Murger, Champfleury és a korabeli bohémvilág szerepét vizsgálta volna ebben a folyamatban.¹⁶⁰ Józsias ugyanis harminc éves kora ellenére nemcsak hogy még mindig pályakezdőnek számít, de a perifériára szorult firkász és a beérkezett író státuszának határán egyensúlyoz. Van rálátása a bennfentesek világára, de azért egyelőre inkább csak az alkalmazott irodalom területén mondhat sikereket a magáénak. Nem beszélve önkéntes adjutánsáról, Szomjas Guszti köz- és váltóügyvédről, aki behozhatatlan késetségében és a tényleges periférián mozogva nem is remélheti, hogy valaha is részét képezhetné az írók nagybecsű céhének.

A tárgyválasztás eredményeként elérhető közelségbe kerül a kései olvasóhoz az a populáció, amely a népszerű, alkalmazott irodalom, a kalendáriumok, álmoskönyvek, szerelmi levelezők, az udvarlás fortélyait oktató művek termelésével, szerkesztésével, kiadásával keresi a kenyerét, a homályba süllyedő valóságos nevek és a fiktív nevek nagyobb része őket jelöli. Krúdy felismeri az ebben a közegben rejlő sajátos egzotikumot, azt a perspektívát, amelyből a jövő ígérését méhében hordozó, de irodalmilag – Jókai és Mikszáth jelenléte mellett is – lapályosnak számító századforduló érdekessé tehető a háború utáni közönség számára.

¹⁶⁰ Természetesen a felsoroltak szerepelnek Bourdieu leírásában, de csak mellékszerepet kapnak az irodalmi mező rekonstruálása során. Murger-ről l.: P. B., *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil, 1992, 127–128, Champfleuryről ugyanott és 434–435.

A mozgástér megteremtése lemondással kezdődik. Krúdy regényében hiába keresnénk azoknak a művészeti műhelyproblémáknak a pertraktálását, amelyek alapvető fontosságra tesznek szert Flaubert regényében, és amelyek elnehezítik Kaffka *Állomásokját* vagy Babiits *Halálfiait*. Ebben a populációban a fő kérdés nem az ars poeticák megfogalmazása, sem az eszmék, amelyek mellett el kell köteleződni, hanem az, hogy hogy' lehet előleghez jutni, melyik vendéglőben lehet olcsón jól étkezni, hol mérik megfizethető áron a jó bort. A nyakendőviseletből vagy a lábbeli állapotából biztosabb következtetéseket vonnak le egymásról a hősök, mint az általuk alkalmazott írói fogásokból. Az életismeret kritériumai között pedig a kocsmák és kávéházak közötti eligazodás vagy a szerkesztők gyengéinek kiismerése korántsem játszik mellékes szerepet. Krúdy messzemenően kiaknázza az írói egzisztenciának azt az aspektusát, amelyet Bourdieu habitusnak nevez, és oly mélyértelműen elemez, s ebben a bohémvilág mint az ábrázolás közege igencsak a kezére játszik.¹⁶¹

E közeg ábrázolása nem olyan írói eszközöket kíván, amelyek a Tár-saságok, a kiadók, az előkelő folyóiratok, a kaszinók, színházi bemutatók, kiállítás-megnyitók befolyásos és hivatásos világában dukál. A józsefvárosi álmoskönyv-kiadó munkatársaira nem érdemes olajfestéket pazarolni, ide elég a tollrajz vagy a ceruzarajz is. Nagy vásznak helyett kis krockik. S ha krocki, akkor szabad leegyszerűsíteni a figurát, sőt, groteszkül állítani elének, karikatúrává torzítani, s ennek Krúdy nemcsak gúnyos modalitását ismeri, mint az említett Simli Mariska esetében, hanem szeretetteljes változatát is gyakorolja: „egy sörényes, ősz, szórakozott képű férfi törölgette a tollat hajába. Vereskarikás szemei voltak, mintha éjjel keserves sírással töltötte volna idejét. Arca rendkívüli fáradságot fejezett ki, mintha mindenegyes ráncért, amelyet sikerült arcára felrakni: súlyos testi munkát kellett volna végeznie.”¹⁶² Ő Szerelemvölgyi úr, Áldáska édesapja.

¹⁶¹ A habitus elemzését l. *L'habitus et les possibles* és a *La dialectique des positions et des dispositions* c. fejezetekben, (429–439), de a fogalom értelmezése még tanulságosabb Pierre Bourdieu *Méditations pascaliennes* c. könyvének (Paris, Seuil, 1997. *Habitus et incorporation* c. fejezetében (200–205).

¹⁶² KRÚDY Gyula, *Hét Bagoly*= K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 782 (Magyar Remekírók).

Ám ennek az írói választásnak igazi hozadéka az így kiküzdött nézőpont. Minden mindennel összefügg. Szerelmévölgyi úr ugyan szerelmi levelezők szerkesztésével keresi meg napi borjúhús adagját, de titokban Homéroszt fordít, azaz belopakodott a szellem legmagasabb régióiba is. Krúdy is ismeri ezt a titkos ösvényt. Az alsó regiszter felől az irodalmi mező egészét bemutatja. Az irodalmi világot alulnézetből, a piramis csúcsára helyezett Jókaival bezárólag, akiről megtudjuk, hogy „szelíden félrehajtott fejfel” járt a világban, és hogy regényeit nem is ő, hanem többnyire Petrinyi írta. S itt utalhatunk vissza a regény sajátos névhasználatának kérdésére. A nevekből önmagukban csak unalmas névmutatót lehetne összeállítani. Hogy mágikusan hassanak, ahhoz nem kell róluk oldalakat regélni, hiszen vagy csupán bohémek, vagy a bohémek szemével látott hírességek, ezért elég őket rövidülésben ábrázolni. Az esetek többségében tehát csak arra van szükség, hogy az író egy jól megválasztott állandó jelzőt biggyeszten hozzájuk vagy legföljebb egy mellékmondatral egészítse ki őket: „Imrey úr, a földhitelintézetbeli pápaszemes levéltáros, aki Zempléni Árpád név alatt verseket is szokott írni”; „derekasan tud köhögni, akár csak Vas Gereben”; „Tóth Béla... azért dadog, mert temérdek alkoholt fogyaszt”; „az oroszlánképű ifjabb Ábrányi Kornél”; „a professzoros Balogh Pál” stb. A *Hét Bagoly* néha úgy hat, mintha bestiáriumot olvasnánk.¹⁶³

Ez állathatározó legbecsesebb példánya azonban Szomjas Guszti, akinek a nevét Fried István jó érzékkel emelte könyve címébe.¹⁶⁴ Neki is lehet rokonokat találni a magyar anekdotakincsben, sőt, még a világirodalomban is, *Az érzelmek iskolájában* azonban bizonyosan elképzelhetetlen lenne egy ilyen figura. Szerepeltetése alapvetően eltéríti a flaubert-i modelltől azt a módot, ahogyan Krúdy a magyar irodalmi modernség mezejének csecsemőkorát ábrázolja. Frédéric Moreau története, ha vannak is benne folytonossághiányok, egy hosszabban tartó folyamatot bont ki. Józsiás életéből ellenben csak néhány hónap időtartamú epizódot, az író életének egy fordulatát ismerjük meg. Az egyik történet diakrón jellegű, a másik szinkrón természetű, kereszt-

¹⁶³ Uo., 725, 745, 772, 801.

¹⁶⁴ FRIED István, *Szomjas Gusztáv hagyatéka. Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben*, Bp., Új Palatinus, 2006.

metszetet, állóképet ad. Az állapotrajzba Szomjas Guszti megjelenése vizz mozgást. Ő ugyanis emlékeiben, ízlésében, mentalitásában régi idő, Ferenc József megkoronázása, tehát lényegében a kiegyezés korának tanúja. Az irodalmi jelen történései, folyamatai, intézményei, magatartásmódjai ennek az egy emberöltővel korábbi időnek éles ellenfényében, a vele való kontrasztban öltenek körvonalakat, és főleg kapnak, olykor két egyenrangú, olykor egymásnak ellentmondó, olykor egymással interferáló értékelést: a Józsiását és a Gusztiét. Még egybeesések is elő-előfordulnak kettejük helyzetmegítélésében. A *Hét Bagoly* tehát a legkevésbé sem tekinthető krónikának, még annyira sem, mint *Az érzelmek iskolája*, mert a századforduló pillanatáról versengő szubjektív víziókat, nem pedig objektív igénnyel megalkotott, kétségbe vonhatatlan történetet kapunk.

Ráadásul megengedhetetlenül leegyszerűsítő képlettel dolgozunk, ha az irodalomról folyó vég nélküli reflexiókban csak a főhős és egy segítőkész, de okvetetlenkedő vidéki öregúr közötti eszmecserét látnunk. Krúdy egy anekdotikus figura és egy irodalmi ambíciókkal megvert fiatalember jovialis vagy zsörtölődő huzakodásainak felidézésével, némileg félrevezető módon csak sejtetett és csak itt-ott felbukkanó módon, a két ember között ennél lényegibb, szorosabb kapcsolatra utal, olyanra, amelyet csak a fantasztikumba való – igaz, ironizált – áthajlással lehet érzékletessé tenni. Kinek ne jutnának róluk eszébe a magyar és világirodalom nevezetes alakpárjai: Don Quijote és Sancho Pansa, Csongor és Balga, Toldi és Bence, Don Juan és Leporello? Ezek talán távolabbi asszociációk. Sokkal közelebbiek azok a Mikszáth-hősök, akik egy régebbi korból feltámadva szembesülnek a dualizmus korának viszonyaival, vagy akik makacsul ragaszkodnak egy korábbi történelmi kornak a jelenkorban súlyosan anakronisztikus szokásaihoz. „Szeretném, ha Fonnyadi úr néha az ablak alatt elkiáltná magát: Donauwasser! Amint a régi Pesten kiáltották a vízárusok.” – közli házigazdáival kívánságát a Hét Bagolyba beköltöző Szomjas Guszti.¹⁶⁵

De bizony még további meglepetésekkel is szolgál Józsiás és a meg-elevenedett Peleskei Nótárius kapcsolatának vizsgálata! Szomjas Guszti alakja számos ponton átbillen a fantasztikum tartományába, magá-

¹⁶⁵ KRÚDY Gyula, *Hét Bagoly*= K. Gy., *Nyolc regény*, Bp., Szépirodalmi, 1975, 738 (Magyar Remekírók).

val sodorva a vele érintkezésbe kerülő személyeket, még Fonnyadinét is, akiben az öregúr ifjúkori szerelmének, Flóra asszonynak az alakmását véli felfedezni. A vidrasapkás, hiúzbundás öregúr szerepei közül a legfontosabb talán ez a doppelgänger-szerep, amelynek révén Hoffmann Zinoberéhez vagy Dosztojevszkij Goljadkinjához hasonlóan, a főhős helyére tolakodva, Józsiás alakján élőszkodik. Az „öreg kandúr” még a három szerelménél is helyettesíti a fiatal író, legalábbis étvágyának kielégítése terén, mert szerelmi szolgáltatásokra már talán nem lenne képes. S a két hős ilyen, a realitás és a fantázia határain egyensúlyozó összegabalyodása nem csak önmagában véve érdekes, de a kettejük által megtapasztalt irodalmi mezőről alkotott kép kaleidoszkópszerű, idősíkváltó, a flaubert-i modelltől gyökeresen eltérő módozatának kialakítására nézve is messzemenő, alaposabb elemzést érdemlő következményekkel jár. Ahogy Szomjas Guszti és Józsiás kölcsönös viszonya alakul, úgy lesz a két irodalmi korszak is egymás hasonmása, amelyet – ki-ki a magáét védelmébe véve és a másikat megítélve – képvisel és a másikéban tükröz.

Ezzel a kissé hosszúúra nyúlt előkészítéssel megérkeztem a regényről való legfőbb mondandóm voltaképpeni kezdetéhez. A kijelentésem záró poénként hangzik, és talán az is, de érdemes azért komolyabban venni. Ugyanis azt gondolom, hogy Krúdy a *Hét Bagoly*ban otthonossá tett számunkra egy, a régmúltból a múltba, majd onnan a jelenbe tartó világot. Az otthonosságot azonban ijesztő, rideg, didergető idegenséggel vette körül. Legszívesebben arról a határról beszéltem volna, amely az otthonosság és idegenség világát elválasztja. Az otthonosság és az idegenség találkozási pontjai, a regény hely nélküli helyei topográfiailag is pontosan körülírhatók. Az ürességgel való szembenézés kísért már a Józsiás és Zsófia svábhegyi kirándulásában, a kihalt Kemény Zsigmond-villánál, a bomlott elméjű, magára hagyott, halálba bukó író utolsó lakásánál. A semmivel szembesülünk egy épületben, a város kellős közepén, a Bonctani Intézetben, amelynek alvilági alagsorában, tepsikben az öngyilkosok hullái sorakoznak, s amelynek előcsarnoka az Arabs szürkéhez címzett kocsmá, a halottszállító kocsisok ivóhelye. Az otthonosság elidegenedésének klasszikus helye az elhagyott téli Margitsziget. A regény legdöbbenetesebb szimbóluma azonban, a par excellence hely nélküli hely, a Duna jege, sarkvidéki alakzataival, a kietlenség szobraival. A szimbólum csúcspontja pedig a sze-

relmesek semmibe úszó jégtáblán betelő násza. Krúdynak még arra is van gondja, hogy a szerelem és halál egységének eme, az emberi élet értelmetlen ürességét megnyilvánító hatalmas szimbólumát egy tűszúrással kipukkassza, banalitásba rekessze, amikor látjuk eliszkolni az inkognitóját megőrizni akaró, a jég fogságából kimentett Zsófia asszonyt, akinek a halál markából kimenekülve első gondja a látszat megőrzése. De a Krúdy-féle atópiáról, amelynek Flaubert-nél ugyancsak nem találjuk megfelelőjét, részletesebben talán egy másik Krúdy-konferencián lesz alkalmam beszélni.

* Magyarul megjelent a Kalligram 2014 januári számában (82–86). Angolul: *The Book of Courting. Gyula Krúdy: The Seven Owls* = Gintli Tibor (szerk.) *THE HUNGARIAN WRITER OF THE LOST TIME Memory and Poetical Imitation in Gyula Krúdy's Works*, Jyväskylä, University of Jyväskylä, Faculty Of Humanities, Department of Art and Culture Studies, Hungarian Studies, 2015, 165–179.